

Віктор Малявський

студент гр. ФПФМ-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Ірина Сидор

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ

Бюджетна політика є ключовою складовою економічної та фінансової стратегії країни, що спрямована на підтримку соціально-економічного зростання. Вона ґрунтується на стратегії соціально-економічного розвитку, яка відповідає потребам суспільства. Державна політика у сфері соціального забезпечення вважається частиною фінансової політики, спрямованої на здійснення соціальної функції держави. Ефективна бюджетна політика ґрунтується на наукових дослідженнях та відповідає бюджетній стратегії країни. На практиці для забезпечення її ефективності використовуються відповідні методи, інструменти та механізми.

Механізм бюджетної політики у соціальній сфері включає такі методи, як бюджетне планування й прогнозування, оперативне управління, бюджетний контроль і бюджетна звітність. До складу важелів можна віднести видатки, бюджетні асигнування, дотації, субсидії і субвенції. Формами реалізації бюджетної політики є постатейне фінансування, фінансування за програмно-цільовим методом та бюджетні інвестиції. Інструментами виступають норми і нормативи, коригуючі коефіцієнти, державні соціальні стандарти і гарантії. Реалізація бюджетної політики у соціальній сфері держави фінансується коштами державного і місцевих бюджетів.

Показники видатків зведеного бюджету на соціальну сферу зростали в динаміці з 806,5 млрд грн у 2020 році до 1078,6 млрд грн у 2023 році, що відповідає приросту на 272,1 млрд грн [1]. Питома вага цих видатків змінювалася у межах 24,3% – 50,3%, з поступовою тенденцією до зменшення. Наприклад, у 2020 році вони становили 50,6% усіх видатків зведеного бюджету, тоді як у 2023 році ця частка скоротилася до 24,3%. Це зменшення становило 26,3%. Такий тренд пояснюється стрімким зростанням видатків на фінансування невідкладних потреб у час війни: Збройних Сил, загальнодержавних функцій, забезпечення громадського порядку, безпеки та судової влади. Таким чином, якщо до початку війни більшість видатків зведеного бюджету припадала на соціальну сферу, то у воєнний період ця частка становить 24,3% – 32,7%.

Бюджетне фінансування соціальної сфери забезпечується як за рахунок коштів державного, так і місцевих бюджетів. Звернення до співвідношення частки видатків державного та місцевих бюджетів у фінансуванні соціальної сфери свідчить про переважання видатків державного бюджету, частка якого становила від 63,3% до 68,3% у період з 2020 по 2023 рік.

У сфері бюджетних видатків соціального призначення видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення фінансуються на більш як 91% за

рахунок коштів державного бюджету, а область охорони здоров'я – на більш як 82%. Сфери, такі як освіта, духовний та фізичний розвиток, в основному фінансуються за рахунок коштів місцевих бюджетів, у відсотковому співвідношенні відповідно 80,4% та 69,4%. Загальний обсяг фінансування освіти за рахунок коштів місцевих бюджетів у 2023 році становив 248,2 млрд грн. У той же час, близько 20% (60,5 млрд грн у 2023 році) видатків державного бюджету спрямовується на освітню галузь. Понад 86% видатків на освіту за рахунок коштів державного бюджету припадає на фінансування закладів і установ вищої освіти.

Бюджетні інвестиції у сферу соціального розвитку охоплюють видатки з державного та місцевих бюджетів, спрямовані на фінансування державних цільових програм у сфері соціального призначення для всієї країни, окремих регіонів, галузей або секторів. Такі державні цільові програми фінансуються за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів і реалізуються через програмно-цільовий метод бюджетування. У зв'язку з обмеженістю бюджетних ресурсів важливо визначити пріоритетні напрями реалізації програм та заходів інвестиційної політики. Для цього необхідно провести інвентаризацію існуючих бюджетних програм і проектів, оцінити їх економічний та соціальний вплив у перспективі, а також оцінити реальний потенціал та ефективність їх реалізації.

Кожного року понад 20% державного бюджету спрямовується на програму «Соціальний захист та соціальне забезпечення в Україні». Проте, існуюча система соціального захисту, особливо система надання пільг та субсидій, не забезпечує належного рівня підтримки найбільш вразливих груп населення, навіть при зростаючій частці видатків на ці цілі. Постійний дефіцит фінансування соціальних програм пояснюється, передусім, необґрунтованістю і неефективністю існуючої системи пільг, яка не відвертає бідність. Недостатній обсяг фінансування та недоліки у методології розробки та обґрунтування показників ефективності також призводять до невиконання державних цільових програм соціальної підтримки населення. Таким чином, існуючі програми та їх фінансування не повністю відповідають завданням раціонального використання державних коштів.

Аналіз та оцінка показників бюджетного фінансування соціальної сфери показали збільшення навантаження на державні соціальні видатки. При цьому фінансування соціальної сфери в основному має споживчий характер і супроводжується зростанням випадків порушень бюджетних правил та неефективним використанням коштів [2].

Визначаючи пріоритети у сфері соціальних витрат, слід відзначити першочергову необхідність реформування державної політики у наданні соціально-культурних послуг, з урахуванням можливостей удосконалення системи їх бюджетного фінансування. Для цього необхідно збільшити фінансові ресурси, що спрямовуються на ці послуги, та підвищити їх ефективність за допомогою нових методів розподілу бюджетних коштів. На мою думку, доцільно:

– провести комплексний аналіз результатів збільшення розміру соціальних виплат та їх впливу на реальні демографічні і економічні умови. Зменшення видатків на галузь соціальної сфери, яка найбільше впливає на розвиток

людського капіталу, може призвести до загального зниження соціальних стандартів;

– переформатувати механізм реалізації соціальної політики, спрямовуючи її на конструктивні реформи у соціальній сфері. Це означає перехід від простого нарощування соціальних витрат до створення передумов для забезпечення зайнятості та гідних умов праці. Це сприятиме підвищенню рівня життя громадян і зменшенню майнового розшарування, сприяючи формуванню середнього класу.

– потрібно акцентувати увагу та діяльність органів управління бюджетними ресурсами на досягненні кінцевих результатів через підвищення відповідальності і самостійності учасників бюджетного процесу, а також головних розпорядників бюджетних коштів [4]. Актуальними є завдання з удосконалення програмно-цільових методів бюджетного планування і прогнозування. Цілі та очікувані результати цільових програм потрібно формулювати з визначенням критеріїв і індикаторів їх оцінки.

– розробити чіткі процедури фінансування проектів і програм, а також вдосконалити механізм відповідальності за їх реалізацію [3, с. 9]. Окремі соціальні індикатори повинні бути закріплені у бюджетному законодавстві, зокрема: вартість споживчого кошика, допустимі рівні бідності та безробіття, мінімальний розмір заробітної плати і пенсій, перелік основних безоплатних суспільних послуг для населення, базові стандарти та норми надання соціальних послуг тощо.

– провести реформування існуючої системи соціального захисту населення, що включатиме у себе упорядкування списку пільг, облік пільгових категорій громадян, які мають право на їх отримання, та забезпечення цільового надання державної соціальної допомоги.

Державні видатки на соціальні потреби повинні розглядатися як інвестиції в розвиток людського капіталу. Спрямування бюджетних коштів на підтримку соціально-економічного розвитку країни передбачає: справедливий розподіл суспільних благ, забезпечення гідного рівня життя населення, гарантований доступ до освіти та медичних послуг, соціальний захист та розвиток ринку праці, а також досягнення сталого розвитку країни.

Список використаних джерел:

1. Звіти про виконання Державного і місцевих бюджетів України у період 2020-2023 рр.: URL: <https://mof.gov.ua/uk/current-year-budget-information>
2. Коваль С. Л., Сидор І. П. Роль місцевих бюджетів у забезпеченні соціально-економічного розвитку територіальної громади в умовах війни та у післявоєнний період. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 6. С. 96–102. URL: <https://www.nauka.com.ua/index.php/investplan/article/view/3267>.
3. Сидор І. П. Бюджетна політика у функціонуванні соціальної сфери: проблеми визначення ефективності. *Світ фінансів*. 2016. Випуск 3. С. 7-17.
4. Сидор І. П. Домінанти впливу макроекономічних показників на добробут нації. *Економіка та суспільство*. 2018. Випуск 16. URL: <http://economyandsociety.in.ua/index.php/journal-16>.